

Hvert år i adventstiden uddeles der store beløb i Stockholm og Oslo. Pengene går til modtagere, der har udmærket sig inden for fysik, kemi, medicin, litteratur, fredsfremme og økonomi (fra 1969). Pengeuddelingen kaldes Nobelprisen, og denne er indstiftet af Alfred Bernhard Nobel (1833-1896). De første priser uddeltes i 1901, og siden da er det blevet til henved 600 priser fordelt blandt lidt over 900 modtagere.

Alfred Nobel voksede op i Stockholms fattigkvarter, efter at faderen var gået fallit med sit byggefirma. I 1842 flyttede han med sin mor og to ældre brødre til Sankt Petersborg, hvortil faderen var rejst for at undgå gældsfængsel; og her havde denne haft økonomisk succes som leverandør af krigsmateriel til det czar-russiske militær; bl.a. produktion af søminer.

Alfred, der hurtigt lærte sig russisk, fik en grundig uddannelse i Sankt Petersborg, især i kemi og ingeniørkunst. Han udviklede sig samtidig til en habil kender af europæisk litteratur.

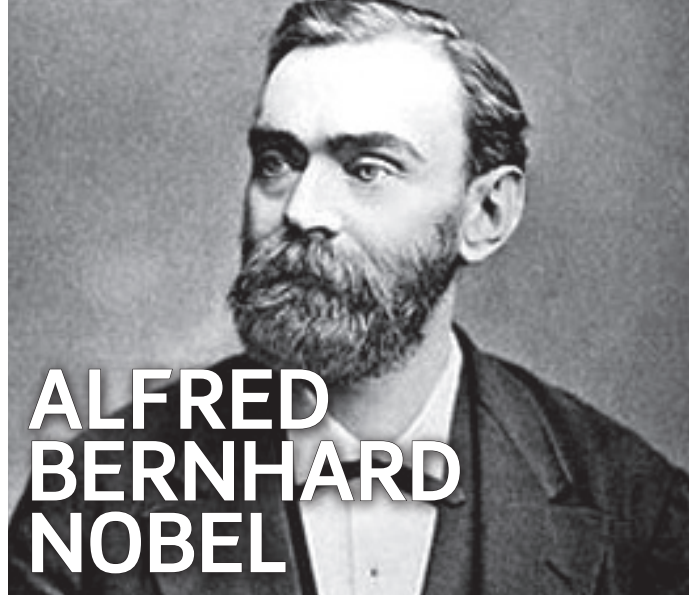
Da Krimkrigen (1853-1856) gik Rusland imod, kom faderen i økonomiske vanskeligheder, og familien måtte flytte tilbage til Stockholm. De to ældste brødre blev dog i Rusland. Den næstældste, Ludvig, fik reddet faderens fabriksanlæg fra konkurs og udbyggede siden sine forretninger i Rusland. Især inden for olieboring og raffinering af olie fra de rige kilder ved den vestlige kyst af det Kaspiske Hav (Baku). Hans oliefirma kaldtes Branobel og regnedes som et af verdens førende omkring Første Verdenskrig. Revolutionen i 1917 og dens konsekvenser satte en stopper for Nobel-familiens olieeventyr; men dele af firmaet blev reddet, og det opløstes først endeligt i 1959.

Lillebror Alfred havde ganske vist været med til at finansiere oliefirmaet, men havde dog hovedparten af sine indtægter andetsteds fra, nemlig via opfindelse og produktion af forskellige sprængstoffer, især af det patenterede dynamit (kontrolleret sprængning af nitroglycerin), sprænggelatine og røgsvagt krudt (ballistit). Han var desuden en talentfuld forretnings- og industrimand.

Alfred fik bygget produktionsanlæg i de fleste større vesteuropæiske lande, især i Frankrig, Tyskland og Storbritannien; og det var det store afkast herfra, der skabte den betragtelige formue, der siden var basis for oprettelsen af Nobel Fonden og de deraf afledte prisuddelinger.

Alfred Nobel var en flittig kemiker og opfinder, der helst opholdt sig i sit laboratorium. Da han døde i Sanremo 10. december 1896, havde han fået registreret ikke mindre end 355 patenter.

Oprindeligt havde Alfred ikke tænkt på nogen fredspris; men da storebror Ludvig døde i 1888, skal en fransk avis have skrevet meget negativt om Alfred som 'dødens købmand' - i den tro, at

ALFRED BERNHARD NOBEL

det var Alfred, der var død, ikke Ludvig. Det skal Alfred være blevet så harm over, at han besluttede at sikre sig sit eftermæle ved at indstifte en fredspris.

Den effektive dynamit fik i øvrigt stor betydning i forbindelse med anlæg af jernbaner og tunneller og ved minedrift m.v.; og sådant var jo ikke udelukkende krigsrelateret.

Alfred, der livet igennem kæmpede en svær kamp med helbred og psyke, var temmelig sortseende i sit menneskesyn; og han forudså med stor klarhed, at hvis man bandt en stor pose penge i halen på de forskellige prisuddelinger, ville modtagernes forfængelighed og behovelse hindre, at man talte alt for ilde om, hvordan de mange penge var akkumuleret.

Og uden de tilbagevendende prisuddelinger ville navnet Nobel sandsynligvis være gået i glemmebogen for længe siden. Nu er det derimod kendt af mange verden over. Alfred Nobel sikrede sig derved på en effektiv måde mod overdreven posthum bagtalelse.

Biografi på engelsk

Skuespiller og filminstruktør Kenne Fant (1923-2016) (fulde navn: Carl Henrik Mikael Fant) har skrevet en læseværdig levnedsskildring om Alfred Nobel, såvel i en svensk- som en engelsksproget udgave. Titlen på sidstnævnte er: 'Alfred Nobel - a Biography' (Arcade Publishing, New York, 1993; 342 sider; incl. index).

Her tegnes der et sympatisk billede af Alfred Nobel, hans familiebaggrund, livslange helbredsproblemer og tilbagevendende ensomhed. De lykkeligste stunder havde han, når han arbejdede med sine kemiske eksperimenter i laboratoriet. Han svigtede dog aldrig sin familie, og da den gudfrygtige mor nåede alderdommen, sørgede han for hendes fysiske fornødenheder i rigt mål.

Alfred Nobel havde en skarp pen. Da storebror Ludvig i 1887 forsøgte at få ham til at forfatte en selvbiografi, beskrev han sit liv således: 'Største synd: dyrker ikke Mammon. Vigtige begivenheder i hans liv: ingen.'

I et brev til en ven og me-

darbejder skrev han: 'Jeg er misantrop, dog yderst venlig af natur, har mere end én skrue løs og er alligevel en super-idealist, der fordøjer filosofi langt mere effektivt end mad.'

Det blev til mange sylespidse formuleringer, f.eks.: 'Hvor ynkeligt, når nogen bilder sig ind at være noget (særligt i denne spraglede mængde på 1,4 milliarder tobenede haleløse aber, der farer omkring på vort roterende projektal kaldet Jorden.'

Han gjorde nar ad opstiltethed såsom tildeling af ordener, snobberi for 'blåt blod', latterlig kongerøgtelse, byborgerskabets adfærd osv. Han gik i øvrigt i samme fattigskole i Stockholm som August Strindberg (1849-1912); og de to lignede hinanden på mere end én måde (døde begge som 63-årige). Som ung drømte Alfred om at blive digter; men det satte faderen en stopper for ved at sende ham på studierejse til Frankrig og Usa.

Alfreds to ældre brødre, Robert og Ludvig, havde succes med udvinding af olie ved det Kaspiske Hav (Baku) og inviterede derfor Alfred til at komme derned; men han svarede, at ørkener ikke tiltalte ham: 'Jeg vil leve mellem træer og buske - tavse venner, der respekterer mit nervøse sind.'

Peder Olsen

Ludvig Nobel (1831-1888), Alfreds næstældste bror, påbegyndte arbejdet med sin slægts historie; og da Nobel Stiftelsen havde 25 års jubilæum i 1926, udgav denne et skrift om Nobel-familien, forfattet af Henrik Schück. Dermed var der kommet hold på genealogien.

Herigennem fandt man frem til forfaderen Peder Olsen fra Skaane (1655-1707), omtalt som 'Petrus Olai Nobellius e Scania' i en studenterfortegnelse (Album Studiosum) fra Upsala Universitet for datoen 21/8 1682.

Svenske Kenne Fant forklarer de engelsksprogede læsere, at omtalte Nobellius var 'fra Skåne, en sydlig svensk provins', og at han egentlig hed 'Peder Olufsson' og var fra 'Östra Nöbbelöv nær Simrishamn' (s. 8). Peder Olufsson blev nu nok snarere barnedøbt Peder Olsen, da han blev født i det danske Skaane

i kirkebyen Neble tre år før 1658-katastrofen. Måske har hans kaldenavn været Per, eftersom hans yngste søn bar navnet Olof Pärsson Nobellius.

Skåningen Peder (Per) Olsen læste jura i Upsala, men afsluttede ikke studierne. Han brugte derimod megen tid som musiker eller 'musicus', som han kaldes i nævnte Album Studiosum fra 1682. Musikjobbet var ulønnet, men i kraft af dette kom han, trods sin 'beskedne herkomst', ind i kredsen omkring bispesønnen Olof Rudbeck (1630-1702), der som blot 32-årig var blevet rektor på Upsala Universitet.

Rudbeck var indbegrebet af svensk stormagts- og storhedsvanvid (göticism). Således påstod han i bogværket Atlantica (udgivet i årene 1677-1702), at det Atlantis, som Platon omtalte i et par af sine dialoger, i virkeligheden var Sverige, civilisationsens vugge.

Fattige Peder Olsen fra Neble har åbenbart besiddet en vis tilpasningsevne, for det endte med, at han i 1696 blev gift med Rudbecks datter, der bar navnet Wendela Catharina Rudbeck (1667-1710). Først havde svigerpapa dog udvirket, at Nobellius blev udnævnt til distriktsdommer i Upland. Da den femtenårige Carl 12. blev kronet i Stockholm 14/12 1697, var distriktsdommer 'Hr. Nobellius' blandt hyldestalerne.

Peder Olsen (Petrus Olai) havde et skrantende helbred, som han søgte at stabilisere ved kurbade. Han og Wendela fik to sønner, der nåede voksenalder. Den yngste af disse bar navnet Olof Pärsson Nobellius (1706-1760). Han ernærede sig som illustratør (miniaturetegner) og var gift med Anna Valling.

Deres yngste søn, Immanuel Nobellius (Nobell; Nobel) (1757-1839), arbejdede som feltskær i militæret. I Immanuel's andet ægteskab, med Brita Katarina Ahlberg, fik den førstefødte navnet Immanuel Nobel (den Yngre) (1801-1872). Han var fader til Alfred Bernhard Nobel (1833-1896), hvis moder hed Caroline Andrietta Ahlsell (1803-1889) og var fra Smaaland.

I Kenne Fants bog (den engelske udgave) kan man finde mange flere detaljer fra Nobels familiehistorie (især side 8-22) - og om Alfred Nobels livsforløb, afsluttet med en nøje gennemgang af de forskellige versioner af hans testamentet, især den sidste, der var grundlaget for oprettelsen af Nobel Fonden / Stiftelsen.

I Kenne Fants omfattende forfatterskab (1976-2010) findes der også en biografi fra 2006 om Torgny Segerstedt (1876-1945), den norske gifte svenske religionshistoriker, der i årene 1917-1945 var redaktør for Göteborgs Handels- og Sjöfarts-Tidning. Fra denne platform talte han tysken midt imod.

Ingmar Bergquist i Ystad har været behjælpelig med oplysningen om Alfred Nobels rødder i kirkebyen Neble (Östra Nöbbelöv) på Østerlen i Skaane. **kjh**